

[De andere antropoloog] MensenStreken schuift aan bij antropologen in de praktijk

Geschreven door Ellen de Lange

In gesprek met visueel antropologe Wendy van Wilgenburg

Ze vond culturele antropologie meteen een geweldige studie. Wendy van Wilgenburg (35) begon in 1997 in Amsterdam aan de opleiding. Het werd haar wel al snel duidelijk dat ze zelf een manier zou moeten vinden om aan al die boeiende theorieën een concrete invulling te kunnen geven. Halverwege haar eerste jaar werd een eendaagse workshop visuele antropologie aangeboden. Dit bleek precies het puzzelstukje te zijn dat nog miste. Het was het allereerste begin van Wendy's succesvolle carrière als filmaakster. Zelf ben ik een in Utrecht opgeleid antropoloog en erg benieuwd naar Wendy's verhaal. In mijn studie lag de focus vrijwel uitsluitend op tekst. Visuele antropologie gebruikt echter bewegend beeld als onderzoeksmethode én als manier om je bevindingen te presenteren. Dat is nieuw voor mij. In hoeverre zou een geschreven tekst anders zijn dan een film? Daarnaast ben ik nieuwsgierig naar haar persoonlijke verhaal. Tenslotte is het niet niks als je films zijn vertoond op het antropologisch filmfestival Beeld voor Beeld, in het televisieprogramma 'Zomergasten' en in het Filmmuseum in Amsterdam. Hoe heeft Wendy dat allemaal voor elkaar gekregen? Opgetogen trek ik naar haar huis in Koog aan de Zaan, net buiten Amsterdam. Het enthousiasme waarmee Wendy over haar passie, het filmmaken, vertelt, maakt het tot een heerlijke avond. Antropologie en film blijkt een combinatie met allerlei spannende en interessante mogelijkheden.

Film als methode voor onderzoek

De workshop die Wendy volgde was aanleiding om in Leiden het keuzevak visuele antropologie te gaan volgen. Hier leerde ze de basis van het filmmaken. De technische kanten van het filmen en monteren kwamen aan bod, maar vooral ook de inhoudelijke basis die Wendy nog altijd in al haar werk gebruikt. "Ik wil allereerst heel veel leren van mijn onderwerp. Dat betekent dat je niet kritisch bent, maar vooral in je op wilt nemen hoe jouw informant het leven ervaart. De kunst is om dat vervolgens weer in je montage te laten zien." Deze manier van werken verschilt sterk van die van de meeste andere documentairemakers, vertelt Wendy. Die maken eerst een script en vervolgens slaan ze aan het filmen. De lijnen en het drama zijn dan al bepaald. Feitelijk heb je dus je film al af, voordat je nog maar iets gedraaid hebt. Wendy laat het script achterwege, zodat het verhaal dat ze wil vertellen zich nog kan ontwikkelen, terwijl ze de film aan het maken is. Het feit dat in de visuele antropologie het bewegende beeld niet alleen als medium om een verhaal te vertellen wordt gebruikt, maar ook als onderzoeksmethode, heeft hier vast mee te maken. Dit is het verschil tussen *cinema d'exploration* en *cinema d'exposition*, legt Wendy uit. Videobeelden zijn heel goed te gebruiken bij het exploreren van je onderwerp. Zo is Wendy in Nepal geweest om een ritueel op te nemen dat vijf dagen duurde. Veel van wat er gebeurde, was voor Wendy bijzonder raadselachtig. Doordat ze de handelingen op video had vastgelegd, kon ze de beelden achteraf nog eens met haar informanten terugkijken. "Wat gebeurt hier precies?" Door de film zit je meteen weer in hetzelfde referentiekader als je informant, zodat je veel gerichtere vragen kunt stellen. Stopzetten, terugspoelen, voor Wendy is de camera een enorme hulp geweest bij het onderzoek doen.

'Sommige dingen zijn niet te omschrijven'

Als eindopdracht voor de vakken in Leiden maakte Wendy een film over een vioolbouwer. Ze koos dit onderwerp vanwege haar liefde voor de viool. Het maken van de film fascineerde haar zo erg, dat ze zich vervolgens is gaan specialiseren in de ambachtsfilm. De film 'De Ideale Klank' volgt het proces van het vioolbouwen van begin tot einde. Een jaar lang is ze met het maken van de film bezig geweest. Wendy en de vioolbouwer pasten goed bij elkaar. Hij was heel serieus bezig met zijn violen en zij stortte zich met dezelfde overgave op het maken van haar documentaire. Ze vindt het prachtig om hem aan het werk te zien. "Hoe hij met zijn schaaf door het hout gaat. Er kan van alles gebeuren, heel spannend. Er kan van alles breken en dan is er zoveel werk voor niets geweest."

Bewegend beeld is volgens Wendy ook de enige manier om dit proces, dat zo belangrijk is voor de vioolbouwer, over te brengen. "Je kunt wel omschrijven hoe zwaar het is om een viool te maken, maar je kunt de krachtsinspanning veel beter laten zien." De kennis van de vioolbouwer noemt Wendy '*bodily knowlegde*'; zijn kennis zit als het ware in zijn lichaam. Vaak is het voor een ambachtsman ook moeilijk om uit te leggen wat hij doet, het is veel gemakkelijker om het voor te doen. Na 'De Ideale Klank' maakt Wendy nog drie ambachtsfilms. Een andere documentaire gaat over een Hongaarse schaakgrootmeester. In zijn specialisme herkent Wendy veel van de vioolbouwer. Er zit een zelfde spanning in hun vak. Eén verkeerde zet en het spel is over... Dan volgen er een aantal films over beeldhouwers. Ook hier geldt: stel dat je de neus van je beeld hakt en hij valt eraf. Dan is het voorbij. "Maar deze mensen beheersen hun vak zó goed, dat het gewoon niet mis gaat," zegt Wendy en de bewondering klinkt nog steeds door in haar stem.

Hard werken met passie

Naast haar eigen films werkt Wendy in opdracht als editor, cameravrouw en als docent. Het is erg afwisselend werk. Voor Plan Nederland filmde ze in Guatemala, voor de National Gallery van Londen op 'onze eigen' Amsterdamse Wallen en deze zomer was ze in Spanje om daar workshops te geven. 'Wat een heerlijk leven', hoor ik de lezer al verzuchten. Het is een reactie die Wendy vaak krijgt op haar werk. "Maar pas op," zegt ze, "het is wel heel hard werken hoor!"

Zoals met iedere baan zijn er natuurlijk aspecten die minder leuk zijn. Op dit moment is ze bijvoorbeeld interviews die ze

voor het Amsterdams Historisch Museum heeft gemaakt, helemaal aan het uitschrijven. “Noodzakelijk,” zegt Wendy, “om de beste fragmenten er met de conservator uit te zoeken, maar leuk is het niet”. Ook is haar baan niet gemakkelijk. Het vereist veel kennis en oefening om goed te kunnen filmen. “Het geluid, het licht, alles moet goed zijn. En je moet natuurlijk de mensen op hun gemak kunnen stellen, ze de goede vragen kunnen stellen en tegelijkertijd niets opdringen. Daarna moet het monteren nog beginnen. Dat is heel veel alleen werken. Daar moet je wel van houden, anders vereenzaam je.” Hier bovenop komt nog eens dat Wendy zichzelf en haar werk dan ook nog moet verkopen. “Je weet niet iedere maand precies wat je op je rekening zult krijgen. Dat is soms wel spannend. Maar gelukkig gaat het nu goed”.

Het is een breed scala aan kennis en kwaliteiten die je als visueel antropoloog nodig hebt. Maar Wendy geniet zichtbaar van haar werk. En de toekomst? Wat die brengt, weet ze nog niet exact. Werken voor musea vindt ze erg interessant, misschien komt er nog wel eens weer een opdracht voor de National Gallery. Of werken voor de BBC, dat lijkt haar ook wel wat. In ieder geval hoopt ze dat ze, net zoals ze dat tot nu toe altijd heeft gedaan, steeds werk kan maken wat ze leuk vindt. “Iets anders zou ik ook gewoon niet kunnen doen, ” voegt ze toe met de grootste vanzelfsprekendheid in haar stem.

Geschreven door Ellen de Lange